

MC AZAGAIA JA MAPUTON LEIPÄKAPINA 2010

Taistelu Mosambikin historiasta

”Mosambikilainen, valmistaudu suureen yleislakkopäivään 1.9.2010.”

(Joukkotekstiviesti elokuussa 2010, *Visão* 2010)

Syyskuun alkupäivinä 2010 vakaana pidetystä Mosambikista kuului poikkeuksellisia uutisia. Vihaiset väkijoukot sulkiivat pääkaupunki Maputon teitä syytetyin autonrenkain, iskivät kaappoihin ja kivittivät autoja. Omaisuuden tuhoaminen puolestaan sai poliisin toimimaan kovin ottein. Yksi kolmestatoista virallisesta kuolonuhrista oli poliisin erehdyksessä ampuma koulupoika. Tapahtumat, joita kutsuttiin niin lakoksi, laittomaksi mielenosoitukseksi, mellakaksi kuin kapinaksikin, käynnisti leivän hinnan nosto. Myös veden, polttoaineen, sähkön ja riisin hinnat olivat nousseet rajusti. Tapahtumien materiaaliset syyt näyttivät kuitenkin olevan yhteydessä muihin, erityisesti lähihistorian tulkintoihin liittyviin eri yhteiskuntaryhmien välisiin kiistoihin.

---

¹ Kirjoittajien nimet aakkosjärjestyksessä. Kaikkien lainausten, kuten laulutekstien, suomennotukset portugalista tai englannista ovat kirjoittajien. Artikkelin kirjoittajien tutkimustyö liittyy Mosambikiin ja molemmat suuntaavat Mosambikiin kenttätyöhön. Rantalan väitöstutkimus käsittelee sosiaalisen rakenteen käsitettä muun muassa paikallisia historiakäsityksiä vertailemalla ja Pöysän väitöstutkimus kirjallisuuden dekolonisaatiota ja roolia yhteiskunnassa.

Media kiinnitti syyskuun tapahtumien yhteydessä huomiota yhteiskuntakriittiseen räp-artistiin taiteilijanimeltään Azagaia (Edson Luz) ja hänen vapaasti internetistä löytyviin musiikkivideoihinsa ja niiden sanoituksiin. Maputossa vaikuttava artisti syntyi vuonna 1984. Mainosalalla työskentelevän ja viestintää opiskelevan Luzin perhettä voisi luonnehtia keskiluokkaiseksi. Hänen isänsä on kotoisin Kap Verdeltä, joka Mosambikin tavoin oli Portugalin siirtomaa. Portugalilaismediassa esitettiin, että Azagaien edellisten vastaavien levottomuuksien jälkeen vuonna 2008 kirjoittama kappale *Povo no Poder* (Kansa vallassa) heijasti tapahtumien taustalta löytyvää yhteiskunnallista problematiikkaa ja jopa tarjosi sloganeita mielenosoittajille (*Público* 2010; *RTP* 2010a; *RTP* 2010b). Tämä artikkeli käsittelee Azagaiaa ja hänen musiikkinsa roolia leipäkapinan synnyssä ja seurauksissa musiikki- ja media-aineiston avulla.

Mosambikissa hallitus tukee leivän tuottajia ja määrittelee leivän maksimihinnan. Päätökset hintojen nostoista liittyivät erityisesti ruuan ja energian maailmanmarkkinahintojen nousuun. Tulvat Australiassa ja kuivuus Venäjällä – keskeisillä vehnän tuotantoalueilla – ja kansainvälinen keinottelu viljan hinnalla vuonna 2010 saattoi Mosambikin hallinnon puun ja kuoren väliin ja hallitus joutui korottamaan ruuan, ja energian, hintaa useita kertoja lyhyen ajan sisällä. Tällöin etenkin minimipalkkalaiset kokivat, etteivät he enää tule toimeen. Sadat tuhannet ihmiset kutsuttiin kaduille Maputossa ja muissa suuremmissa kaupungeissa alussa lainaamme kaltaisin tekstiviestein. Kapinan päämääränä oli nopeasti kohonneiden elinkustannusten alentaminen.

Tilanne osoittautui vaikeasti tulkittavaksi. Hintojen nousu nähtiin ainakin portugalilaisessa mediassa vakavana ja hyväksyttävänä syynä levottomuuksille. Toisaalta omaisuuden tuhoaminen, väkivaltaisuus ja tilanteen yleinen holtittomuus tuomittiin. Mosambikin sisäministeri José Pacheco ja presidentti Armando Guebuza heittivät sisällissodasta tuttuja leimakirveitä – ”vandaalit”, ”huligaanit”, ”roistot” ja ”rikolliset” – kohti mielenosoittajia ja kehottivat heitä pysymään rauhallisina ja palaamaan takaisin töihinsä (*Visão* 2010; *O País* 2010a; Rossi 2010). Vaikka oppositio ja kommentaattorit – heidän joukossaan Azagaia – arvostelivat kovia otteita ja hallinnon ylimielistä sävyä, välittyi kuva väkijoukoista, jotka eivät osanneet kanavoida sinänsä ymmärrettävää vihaansa ”oikein” (*O País* 2010b).

Syyskuun 2010 leipäkapinasta seurasi paitsi inhimillisiä ja taloudellisia menetyksiä myös se, että hallitus 7.10. perääntyi ja peruutti hinnan nostot. Monet kommentaattorit kutsuivat historioitsija Leandro Cruzin (2011) tavoin leipäka-

pinaa ensimmäiseksi mobiililaittein tehdyksi vallankumoukseksi tai kansannousuksi, jonka kaltaisia nähtiin muutamia kuukausia myöhemmin kokonainen sarja Pohjois-Afrikassa ja Lähi-Idässä. Vähemmän huomiota kiinnitettiin siihen, että myös eri taidemuodot, erityisesti musiikki, toimivat tällaisissa tilanteissa sosiaalisen median tavoin valtavirtatiedonvälityksen paikkaajina.

Aineisto ja tutkimuskysymykset

Kapina, Azagaian räp-kappaleet ja niiden vastaanotto kielivät laajemmista kysymyksistä liittyen asetelmiin ja jännitteisiin Mosambikin eri yhteiskuntaryhmien välillä. Kirjoituksessamme nousee esiin kolme keskeistä ryhmää: poliitikot, joista monet ovat myös entisiä vapautustaistelijoina, julkista keskustelua käyvät yhteiskuntatieteilijät ja kolmanneksi Azagaia ja hänen mielellään edustamansa ”kansaa”, eli vähempiosainen enemmistö mosambikilaisia. Poliitikot nousevat esiin lähinnä Azagaian heihin kohdistaman kritiikin kautta, kun taas yhteiskuntatieteilijöitä ja kansaa käsittelemme tutkijoiden omien kannanottojen ja Azagaian musiikin kautta. Sen sijaan esimerkiksi etnolingvistiset ja sukupuolierottelut eivät tässä aineistossa juurikaan ilmene. Esimerkiksi naiset eivät ole osallistuneet näihin kiistoihin kovinkaan aktiivisesti muutamaa journalistia lukuun ottamatta, jotka ovat lähinnä välittäneet Azagaian kannanottoja julkisuuteen. Vasta 1975 itsenäistyneen Mosambikin merkittävä sukupolvien välinen kuilu näkyy samoin aineistossamme lähinnä välillisesti.

Olemme kiinnostuneita siitä, minkälainen rooli Azagaian kaltaisella artistilla voi olla leipäkapinan kaltaisissa yhteiskunnallisissa tilanteissa. Minkälaiset kansalliset kertomukset Mosambikissa risteävät ja voidaanko ylipäänsä puhua yhteisestä kansallisesta kertomuksesta maassa, jossa eri yhteiskuntaryhmien välisistä ristiriidoista kumpuaa ”leipäkapinoita”? Miten ryhmien ja heidän kertomustensa väliset jännitteet välittyvät valtamediassa ja sosiaalisessa mediassa, viimeksi mainituista erityisesti mosambikilais-sosiologien dominoimassa blogi-keskustelussa?

Kansallisella kertomuksella tarkoitamme tässä tulkintaa kansakunnan menneisyydestä, joka esitetään yleisenä, todellisena ja kaikkien kansalaisten jakaamana. Sillä tarkoitetaan yleisimmin poliittisen eliitin virallista historiakäsitystä, jota pyritään juurruttamaan kouluopetuksen, historiankirjoituksen, tiedotuksen, seremonioiden ja hallinnollisten toimien keinoin (viralliset nationalismit). Kyse

voi olla yhtä lailla myös muiden ryhmien kuten taiteilijoiden, älymystön tai esimerkiksi eri vähemmistöryhmien omista kertomuksista (kansannationalismit), jotka silloin tällöin onnistuvat pääsemään niskan päälle. Nämä ”vaihtoehtokertomukset” kamppailevat osin samoilla foorumeilla kuin virallinen nationalismikin. (Anderson 2007.) Lisäksi esimerkiksi ikä ja sukupuoli vaikuttavat näkemyksiin menneisyydestä. Keskeinen historiakamppailujen foorumi on myös populaarimusiikki.

Käsitlemissämme eri kansallisissa kertomuksissa on kyse kansakunnan utooppisesta kuvittelemisesta käydystä julkisesta kamppailusta ja neuvottelusta. Mosambikissa virallinen nationalismi korostaa itsenäisyysotaa 1964–1974 valtapuolue-Frelimon käymänä ja itsenäistymistä 1975 sekä toisaalta taloudellista kasvua 1990-luvulta lähtien, eikä niiden väliin jäänyttä sisällissotaa ja talouskasvusta huolimatta edelleen jatkunutta köyhyyttä niinkään välitetä muistella. Leipäkapinan kaltaiset tapahtumat liittyvät keskeisesti näihin historiakamppailuihin: kaduille ilmestymällä köyhät vaativat paitsi leipää, myös sisällyttämistään kansakunnan kertomukseen.

Tavoitteenamme on siis pohtia kahta toisistaan etäällä olevaa kansallista kertomusta Azagaian musiikin ja sen synnyttämien reaktioiden kautta. Azagaian voi katsoa kyseenalaistavan ja purkavan niin sanottua *kehitystarinaa*, jota hallitus pitää yllä. Kehitystarina nojaa kehitysyhteistyön ja talouden vapauttamisen myötä saavutettuun taloudelliseen kasvuun, kun taas Azagaian ilmaisema *korruptiotarina* kiinnittää huomiota kasvusta huolimatta jatkuvaan köyhyyteen ja muihin yhteiskunnan epäkohtiin, joiden ratkaisemiseen valtaapitävät tuntuvat olevan haluttomia. Esimerkiksi *A Marcha* -kappaleessa Azagaia (2007b) puhuttelee kansaa ja toteaa:

Tu que não percebes economia nem política/Dizem que o país desenvolve mas no teu prato não vês comida (Sinä, joka et ymmärrä taloutta ja politiikkaa/ Sanovat että maa kehittyi, mutta lautasellasi et näe ruokaa)

Myös leipäkapina on yksi näiden tarinoiden ristiriitaisuuden ilmentymä. Azagaian musiikkia ja hänen poliittisia näkemyksiään pohtineiden, lähinnä akateemisten keskustelijoiden, positiot heijastavat erilaisten näkemysten vaikeaa yhteen sovittelua.

Kirjoituksemme aineistona ovat Azagaian räp-kappaleet sanoituksineen ja musiikkivideoineen, erityisesti kolme eniten keskustelua herättäneistä kappaleista: *As Mentiras da Verdade* (Totuuden valheet), *Povo no Poder* (Kansa vallassa), *Combatentes da Fortuna* (Omaisuuuden taistelijat) (Azagaia 2007a; 2008; 2009) sekä uusi, heti leipäkapinan jälkeen 13.9.2010 julkaistu, autenttista filmimateriaalia mellakoista sisältävä video jonka taustalla soi *Povo no Poder* -kappale (Rossi 2010).

Näihin kappaleisiin liittyen olemme käyneet läpi artistin musiikista käytyä mosambikilaista blogi-keskustelua vuosilta 2007–2010. Näistä eksplisiittisesti käsittelemme muutamia keskeisiä puheenvuoroja keskustelun toistaiseksi vilkkaimmista vaiheista loppuvuodesta 2007 ja keväältä 2009. Käydyin keskustelun pohjalta olemme haastatelleet sähköpostitse Azagaiaa (Edson da Luz h2011a; h2011b) ja Azagaia-keskusteluun osallistunutta sosiologi Elísio Macamoa (h2011) heidän eriävistä näkemyksistään taiteentekijöiden ja intellektuellien rooleista ja moraalisista velvollisuuksista yhteiskunnassa. Muut aineistomme keskeiset sosiologitoimijat ovat Azagaiaa julkisuudessa kritisoinut Patrício Langa ja artistista myönteiseen sävyyn kirjoittanut Carlos Serra. Lisäksi aineistona on joitakin artistista etenkin leipäkapinan yhteydessä kertovia lehtiartikkeleita ja haastatteluja mosambikilaisesta ja portugalilaisesta perinteisestä mediasta.

Verkkoaineistoihin painottuvalla tutkimusaineistollamme on rajoituksensa. Emme voi tarkasti määrittää, kuinka aineistomme on saatavilla kullekin ihmisryhmälle Mosambikissa, vaikka tiedämme, että Mosambikissa oli vuoden 2009 tilastojen mukaan 5,97 miljoonaa kännykkää ja 613 600 internetin käyttäjää (CIA World Factbook 2011). Internetin käyttäjien ja kännykän käyttäjien määrän välinen ero on tosin tuskin todellisuudessa näin suuri Mosambikissa hiljattain ja varsin nopeasti lisääntyneiden halpojen älypuhelimien vuoksi. Azagaian musiikkia mosambikilaiset kuulevat virallisilta ja piraattitalenteilta sekä ainakin ajoittain myös radiosta ja televisiosta. Musiikki on mielenkiintoinen alue siinäkin mielessä, että se saavuttaa esimerkiksi radiosoiton – ja nykyään myös vaikeammin rajoitettavan sosiaalisen median – kautta paljon suuremman osan väestöstä kuin esimerkiksi sanomalehtijutut tai kirjallisuus. Lukutaitoisia mosambikilaisista on 47,8 % (CIA World Factbook 2011) ja mittava osa mosambikilaisista puhuu lisäksi äidinkielenään jotain maan lukuisista paikallisista kielistä, eivätkä kaikki osaa ainoaa virallista kieltä portugalia.

Artisti kertoi tekemässämme sähköpostihaastattelussa, että hänestä käyty blogi-keskustelu on sysännyt käyntiin akateemista tutkimusta hänen musiikis-

taan ja luetteli useamman tapauksen, jossa tutkijat ovat haastatelleet häntä (Luz h2011b). Emme kuitenkaan vielä tavoittaneet häntä koskevaa julkaistua tutkimusta. Azagaian lyriikoita ja poliittista positiota arvostellut mosambikilainen sosiologi Elísio Macamo (h2011) puolestaan luonnehti tekemässämme sähköpostihaastattelussa mahdollista keskittymistämme Azagaiaan myytin rakentamiseksi epäilyttävässä mielessä. Toisaalta Macamo itse kollegoineen on kirjoittanut Azagaian tuotannosta jo vuodesta 2007, joskin hyvin kriittiseen sävyyn.

Itsenäisen Mosambikin lyhyt historia

Erialaisten kansallisten kertomusten taustoittamiseksi on huomioitava Mosambikin historia siirtomaana ja itsenäistymiseen tähdännyt kamppailu. Emämaa Portugalin neilikkavallankumous huhtikuussa 1974 ja Frelimo-vapautusliikkeen (*Frente de Libertação de Moçambique*) johdolla käyty kymmenvuotinen aseellinen kansallinen vapautustaistelu (*Luta Armada de Libertação Nacional*) – portugalilaisittain siirtomaasota (*Guerra Colonial*) – johtivat Mosambikin itsenäistymiseen kesäkuussa 1975.

Itsenäistyneen Mosambikin toteuttamat uudistukset terveydenhuollon, koulutuksen ja ajoittain jopa riippumattoman tiedonvälityksen alueilla ja vallankumouksen alkuvuosien toiveikas ilmapiiri toivat maalle kansainvälistä myötätuntoa kylmän sodan rintamien molemmilla puolilla. Kuitenkin hallitsevan Frelimo-puolueen marxilais-leninistiseksi julistettu ideologia varmasti monia ärsyttikin – ei vähiten Etelä-Afrikan ja Rhodesian apartheid-hallituksia, jotka 1970-luvun lopulla yhä taistelivat mustien vapautusliikettä vastaan. Nykyään tiedetään, että Mosambikin 1992 asti jatkuneen sisällissodan kapinallinen osapuoli Renamo (*Resistência Nacional de Moçambique*), alkuaan MNR eli *Mozambique National Resistance*, oli rasistisen Rhodesian ja Etelä-Afrikan salaisten palveluiden luomus. Tosin sisällissodan kuluessa Renamo sai etenkin Keski-Mosambikissa myös aitoa kannatusta muun muassa Frelimon traditio-vihamielisen politiikan johdosta. Myös Frelimossa lisääntyivät ideologiset ristiriidat ja tyytymättömyys sekä armeijan upseerien korruptio (Robinson 2006). Olisikin väärin pelkistää Mosambikin sisällissota kahden osapuolen väliseksi aseelliseksi sisäiseksi konfliktiksi, yhtä lailla kuin vain ulkovaltojen lietsomaksi konfliktiksi vailla sisäisiä ideologioita syitä, sillä sisällissodille tyypillisesti myös Mosambikin sisällisso-

taa ruokki yhdistelmä äärimmäisen monimutkaisia sisäisiä ja ulkoisia tekijöitä. (Englund 2002.)

Tämän artikkelin puitteissa on syytä nostaa esiin muutama ikävä yksityiskohta Mosambikin viime vuosien historiasta, joilla on suuri merkitys mosambikilaisten historiakäsityksissä. Näitä ovat tasavallan ensimmäisen presidentin, karismaattisen Samora Machelin, lento-onnettomuus ja todennäköinen salamurha vuonna 1986 sekä tutkivan toimittajan Carlos Cardoson ja pankkiiri António Siba-Siba Macuácuan puutteellisesti selvitettyt murhat vuosina 2000 ja 2001. Myös korruptio ja se, että Mosambik on ollut huumekaupan merkittävä kauttakulkumaa, on syytä nostaa esiin. Suurten korruptiotapausten ja tällaisten tunnettujen murhien puutteellinen selvittäminen yhdistettynä mahdollisiin kytköksiin aina valtaa pitävien lähipiiriin asti erityisesti Cardoson murhan yhteydessä herättävät edelleen varsin yleisesti suuttumusta mosambikilaisten keskuudessa. Näistä teemoista räppää Azagaia, joka tahtoo taiteen keinoin jatkaa toimittaja Cardoson työtä ”to-tuuden kertomisesta Mosambikista” (Fauvet & Mosse 2003).

Leipäkapinan taustaa

Mosambikilaiset, [presidentti Armando] Guebuza ja hänen lakeijansa valehtelevat, kuten aina. Emme peräännä lakosta ennen kuin hallitus ryhtyy toimiin elinkustannuksien laskemiseksi. *A luta continua!* [=taistelu jatkuu, itsenäisyysodan aikainen iskulause]

–toinen joukkotekstiviesti syyskuun alussa 2010

Yhteiskuntatieteilijöiden José Manuel Purezan, Sílvia Roquen, Mónica Rafaelin ja Teresa Cravon (2007) näkemys auttaa hahmottamaan Mosambikin nykytilannetta, josta leipäkapinoiden kaltaiset tilanteet saavat alkunsa. Taloudelliset vaikeudet, joita sisällissota pahensi, ajoivat radikaaliin taloudelliseen ja poliittiseen muutokseen – maa avasi ovensa lännelle ja hylkäsi sosialistisen mallin. Maailmanpankin ja Kansainvälisen valuuttarahaston (IMF) tuella Mosambik on näennäisesti vaurastunut, mutta nopeasta kasvusta huolimatta köyhän väestön olot eivät ole kohentuneet, mistä kielii Mosambikin sija YK:n kehitysohjelman (UNDP) inhimillistä kehitystä mittaavien tilastojen häntäpäässä. Yhteiskunnallisten ongelmien

ratkomista vaikeuttaa se, että maa on riippuvainen ulkopuolisesta avusta, joten hallitus on ennen kaikkea vastuussa ”ulkopuolisille äänestäjille” eikä kansalle. Tämä taas osaltaan johtaa siihen, että on syntynyt vahva taloudellisen menestyksen diskurssi, joka tukee ajatusta siitä, että avustustyö on ollut menestyksestä – ja takaa avun jatkamisen. (Pureza ym. 2007: 11–14.) Juuri tätä tarinaa leipäkapina, Azagaian musiikki ja hänen julkiset kannanottonsa purkavat, samalla kiinnittäen huomiota entisten vapaustaistelijoiden oudosti muuttuneisiin arvoihin.

Päätöksentekijät, jotka nostivat leivän, sähkön ja veden hintoja ilman selityksiä, eivät ole toimittaja Jeremias Langan mukaan (2010) kiinnittäneet riittävästi huomioita yhteiskunnallisiin ilmiöihin, jotka ovat helmikuun 2008 ja syyskuun 2010 mielenilmausten taustalla. Hän syyttää valtaapitäviä illuusioiden luomisesta ja näennäisten ratkaisujen tarjoamisesta pohtimatta tilannetta pitemmällä tähtäimellä. Hän myös huomauttaa, että on ongelmallista, että yksi puolue (Frelimo) on asemassa, jossa se on sama asia kuin hallitus.

Azagaia ja yhteiskuntakriittinen räp

Azagaian kantaaottavuus tuo mieleen hip hopin alkuvaiheet ja esimerkiksi Public Enemyn raivokkaan poliittisuuden. Public Enemyn Chuck D:n näkemys on, että hip hop on mustan väen CNN (Lusane 2004: 356). Uraa uurtavat artistit siis toivat esiin epäkohtia ja epäoikeudenmukaisuuksia kiinnittäen huomiota esimerkiksi valtamedian rasistisuuteen. Sanomaa tukevat usein voimakkaat, joskus aggressiivisenkin kuuloiset ja usein pelkistetyt biitit ja samplet, jotka jättävät tilaa lyriikoille ja sen kautta ilmaistulle viestille ja yhteiskuntakriitikille.

Hip hopista ja räp-musiikista on tullut monissa maissa kulttuurinen ilmaisumuoto, johon liittyvät niin poliittinen tiedostaminen kuin toisaalta identiteettikysymyksetkin. Räp-musiikki taipuu myös hyvin paikallisiin musiikillisiin piirteisiin, joten siinä yhdistyvät afroamerikkalaiset vaikutteet ja paikalliset kulttuuriset ilmaisut. Juuri näistä syistä musiikintutkija Tony Mitchellin (2001: 3,10) mukaan räp-musiikista on tullut niin monissa paikoissa nuorison protestimusiikkia, joka ottaa kantaa monenlaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin.

On myös huomattu, että hip hopista on tullut köyhille nuorille tärkeä ilmaisutapa ja myös keino nostaa omanarvontuntoa. Esimerkkeinä voi mainita tanssialaisen Bongo Flavaksi kutsutun hip hopin ja senegalilaisen räpin. Samalla

räpin kasvanut suosio on synnyttänyt paikoin ristiriitoja yhteiskuntakriittisen ja kaupallisen räpin välillä. (Huusko 2005; Benga 2002.) Toisaalta myös vallanpitäjät ja poliittiset puolueet pyrkivät saamaan joukkoihinsa suosittuja hip hop- ja pop-tähtiä ja saamaan näin legitimizeettiä kampanjoilleen; amerikkalaisen Tupac Amaru Shakurin kaltaisia gangsta-räppäreitä otettu eri maissa jopa aseellisten joukkojen ikoneiksi (Utas & Jörgel 2008).

Azagaia mainitsee esikuvikseen yhteiskunnallisesti kantaaottavan amerikkalaisen räppäriin Talib Kwelin, nigerialaisen afrobeat-artistin Fela Kutin ja Bob Marleyn. (Luz 2011a.) Keskeiseksi innoittajakseen Azagaia mainitsee runoilija José Craveirinha, jonka runous on johdattanut häntä yhteiskuntakriittisen musiikin kirjoittamiseen. Hän pitää itseään Craveirinha seuraajana (Jeremias Langa 2009; Luz 2011a). Craveirinha (1922–2003) on maan merkittävimpiä ja palkituimpia runoilijoita, joka kiinnitti yhteiskunnallisissa runoissaan huomiota muun muassa rasismiin ja oli 1960-luvulla PIDE-turvallisuuspoliisin eli Portugalin diktaattori Salazarin hallinnon aikaisen salaisen palvelun vangitsemana yhteyksistään Mosambikin Frelimo-vapautusrintamaan. Toisaalta myöhemmin vapautusrintama kritisoi häntä siksi, ettei hänen runoutensa ollut tarpeeksi valankumouksellista.

Räppiä tarkastellessa on syytä huomioida Maputon erityisasema maan urbaanina pääkaupunkina, jossa monet yhteiskunnalliset kysymykset kärjistyvät, koska erilaisiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvat ryhmät elävät lähekkäin. Kaupungissa näkee arvokkaita autoja, nuorien parempiosaisen ja eurooppalaisten kehitysyhteistyöläisten suosimia kahviloita ja ravintoloita, mutta myös katulapsia, parkkeerattuja autoja vahtivia – ja peseviä – miehiä ja lapsi selässä kerjääviä naisia. Maputo on myös urbaanin kulttuurin keskus, joskin hip hop on suosittua myös muualla maassa. Osansa kaupungin kulttuurielämään lisää Etelä-Afrikan läheisyys ja siellä työskennelleiden tai opiskelleiden tuomat vaikutteet, jotka kuuluvat myös musiikillisessa ilmaisussa.

Azagaia mosambikilaisessa blogi-keskustelussa

Alkuaan Azagaia noteerattiin mosambikilaisessa blogosfäärissä huhti–toukokuussa 2007, jolloin hän julkaisi ensimmäisen soolokappaleensa *As Mentiras da Verdade* (Totuuden valheet), jota käsittelemme yksityiskohtaisemmin seuraavassa

luvussa. Internetin käyttäjiä oli tuolloin vasta 200 000 eli noin prosentti väestöstä (CIA World Factbook 2011). Sosiologi Carlos Serra suosituksissa blogissaan (*Diário de um sociólogo*) julkaisemat linkit kappaleeseen ja videoon (Serra 2007a; 2007b) provosoivat eräät kollegat nopeaan vastareaktioon. Karkeasti yleistäen yksityisomisteisissa lehdissä (mm. *Savana* 2008 & 2009; Beúla 2007; Jeremias Langa 2009) Azagaia-uutisten sävy on ollut neutraali tai positiivinen, kun taas valtiollinen *Notícias*-sanomalehti on julkaissut lähinnä Azagaiaa kritisoivien sosiologien kolumneja (Macamo 2007; Patrício Langa 2007).

Ottaen huomioon Azagaiaa kritisoivien kirjoitusten suuren määrän, käytetyn akateemisen arvovallan ja institutionaalisen foorumin, voidaan puhua jopa pienimuotoisesta Azagaian vastaisesta, joskin todennäköisesti melko spontaanisti muodostuneesta, kampanjasta. Aktiivisin "Azagaia-kriitikko" on ollut Patrício Langa, joka aktiivisimmassa vaiheessaan kirjoitti blogiinsa marraskuusta 2007 lähtien 12 kuukaudessa 13 Azagaia-aiheista kirjoitusta, joista useimmat olivat verrattain pitkiä ja joista osa julkaistiin myös *Notícias*-lehdessä. Aktiivisin Azagaian puolustaja on puolestaan ollut Serra, joka on viitannut Azagaiaan blogissaan nelisenkymmentä kertaa huhtikuusta 2007 lähtien. Useimmiten Serra on julkaissut linkin Azagaiaa käsitteleviin uutisiin tai hänen tuotantoonsa ja toisinaan verrannut häntä arvostettuihin muusikoihin ja runoilijoihin, kuten José Craveirinhaan tai ylistänyt räppäriin ominaisuuksia, kuten rehellisyyttä ja kansalaisrohkeutta. Hän on myös moneen otteeseen luonnehtinut Azagaiaa yhteiskunnalliseksi kriitikoksi (*crítico social*) ja todelliseksi interventiomusiikin (*música de intervenção*) taitajaksi sekä julistanut että demokraattinen yhteiskunta tarvitsee kehittyäkseen tällaisia taitavia kriitikoita.

Macamo ja Langa ovat omissa blogeissaan päätyneet siihen, että Azagaian toiminta ei ole yhteiskunnalle hyödyllistä vaan pikemminkin päinvastoin. Macamo on erityisesti kritisoinut yhteiskunnallisen kritiikin ja tunteenpurkausten sekoittamista sekä Azagaian tapaa rakentaa sanoituksissaan korruptoitunutta ja kansalle vihamielistä sisäistä vihollista, mikä Macamon mukaan jatkaa mosambikilaista surkean yhteiskuntakeskustelun traditiota (Macamo 2009). Langa puolestaan on moittinut Azagaian sanoituksia epätosien tai varmentamattomissa olevien väitteiden esittämisestä sekä poliitikkojen loukkaamisesta (mm. Patrício Langa 2009). Langa on myös epäsuorasti kritisoinut Serraa arkikäsitysten nostamisesta akateemisen tiedon tasolle ja järjen korvaamisesta tunteella (Patrício Langa 2007).

Tosiasiassa Azagaia, kuten hän itsekin myöntää, ei keksi mitään, hän vain toistaa mitä ihmiset sanovat kadunkulmissa ja rappukäytävissä, eli kansantietoa [*conhecimento popular*]. Tällainen tieto on niiden tietoa, joilla ei ole aikaa eikä kärsivällisyyttä elää epäilysten kanssa, kun he punnitsevat premissejään. Se on arkitietoa [*conhecimento do senso comum*], apriorista, intuitiivista, epäsystemaattista. Tosiasiassa se on ei-tietoa tai tietoisuuden puutetta. Azagaia ei kysy vaan vastaa. Ja vastaukset, joita hän tarjoaa, eivät ole uusia.

Katkelman tarkoituksena on ilmaista kirjoittajan tiedonsosiologinen kanta, mutta me tarkastelemme sitä virallisen kansallisen kertomuksen ja kansalaisten kokemusten välisen jännitteen kannalta. Tästä päästään vanhaan opilliseen kysymykseen siitä, minkälaisia ovat yhteiskunnallisesti merkittävät totuudet. Toisten mielestä niin sanotut arkitotuudet eivät ole merkittäviä. Langan näkemyksestä esimerkiksi seuraa, että köyhyysrajan alapuolella elävien, puutteellisen lukutaidon omaavien tai työssään kiireisten mosambikilaisten – eli aivan valtaisan enemmistön – kokemukset ja näkemykset eivät ole kiinnostavia eikä niiden välittämällä ole siis tieteellistä tai tuskinpa edes taiteellista arvoa. Toisaalta portugalinkielisessä maailmassakin on nostettu esiin myös muunlaisia näkökulmia. Portugalilainen sosiologi Boaventura de Sousa Santos kirjoittaa, että moderni tiedekäsitys on johtanut suuren tietomäärän hukkaamiseen juuri siksi, että se on leimannut ”ei-tieteellisen” tiedon arkitiedoksi, jolla ei ole arvoa. Hän näkee, että tällaista tietoa on jälleen syytä alkaa arvostamaan, se johtaisi parempaan ymmärrykseen maailmasta. Hän myös painottaa eri tietämysten – tieteellisen ja ”ei-tieteellisen” – täydentävän toisiaan. (Santos 2008: 15–16.) Tässä mielessä siis hip hopinkin kautta voidaan tuoda esiin ei-tieteellistä tietämystä. Poliitiikan tutkija Lusanen (2004: 357) sanoin ”räp on sosiaaliantropologiaa rytmin kera”.

Näyttäisi siltä, että Macamo ja Langa eivät voi hyväksyä sitä, että vakava tutkija innostuu tällaisesta hip hopista ja edistää sen tunnettavuutta. Heitä on ärsyttänyt, että ”azagaiojen” – jolla he tarkoittavat maan nuoria vihaisia räppäreitä ylipäänsä – musiikkia ylistetään intervention ja yhteiskuntakritiikin käsittein, joilla on totuttu oikeuttamaan yhteiskuntatieteellistä tutkimusta ja jotka Macamon (2009) mukaan sopisivat paremmin ”vastuulliselle mosambikilaiselle sosiologialle”. Macamo on kuitenkin myöntänyt, että Azagaia on lyyrisesti hyvin taitava ja taiteellinen (Macamo 2007; h2011).

Seuraavaksi käsittelemme kolmea keskustelua herättänyttä Azagaian kappaletta videoineen ja sanoituksineen. Aloitamme *As Mentiras da Verdade* -kappaleen (Totuuden valheet) analyysillä, jonka yhteydessä syvennymme kappaleen provosoimaan blogi-keskusteluun.

”Totuuden valheet”

Azagaian (2007a) ensimmäinen yhteiskuntakriittinen hitti *As Mentiras da Verdade* julkaistiin huhtikuussa 2007 Youtubessa ja loppuvuodesta virallisemmin albumilla *Babalaze*. Kappaleen biitti on kevyempi kuin esimerkiksi kappaleen *Povo no Poder*, ja tunnelma on surumielinen, ehkä jopa kaihoisa. Tunnelma korostaa viestin vakavuutta ja nykytilanteen surullisuutta ja epätoivoisuutta, mutta toisaalta se kenties hieman lieventää kritiikin terävyyttä.

Kappaleessa *As Mentiras da Verdade* Azagaia luettelee Mosambikin lähimenneisyyden selvittämättömiä tapahtumia, kuten presidentti Samora Machelin kuoleman lento-onnettomuudessa 1986 ja toimittaja Cardoson murhan 2000. Musiikkivideon alussa on kappale Mosambikin perustuslaista, jossa mainitaan ilmaisunvapaus ja sensuurin kieltäminen. Tekstiä seuraa kohta, jossa paperipinojensa ja läppärinsä avulla työskentelevä Azagaia saa puhelun, jossa hänen henkeään uhataan. Azagaiaa jahdetaan tiivistunnelmaisessa videossa ja lopussa hänet ammutaan hänen viimeiseksi sanottuaan: ”Voitte jopa tappaa minut, mutta ette voi vaientaa totuutta”. Mielenkiintoisen ulottuvuuden kappaleeseen luo lyriikan verbimuoto – syytöksiä edeltää lause ”se eu te dissesse” (jos kertoisin sinulle). Näin kappaleessa Azagaia ikään kuin arvelee, mitä tapahtuisi, jos hän omista nimissään puhuisi näistä Mosambikissa aroista aiheista syyttäen suoraan valtaapitäviä. Video taas vahvistaa sen, mitä kuulija jo ajautuu pohtimaan – Azagaia viittaa hengenvaaraan. Hän tavallaan asettautuu samaan ryhmään kuin kappaleessa mainitut Cardoso, ekonomisti António Siba Siba Macuácuja ja muusikko Pedro Langa, jotka kaikki murhattiin epämääräisissä olosuhteissa ja joista etenkin kaksi ensimmäistä olivat perehtymässä asioihin, joiden paljastuminen olisi oletettavasti asettanut aivan valtahierarkian huipulla olevia henkilöitä kyseenalaiseen valoon. Tätä taustaa vasten on helppo ymmärtää, miksi Azagaian pidätys 30.7.2011 kannabiksen hallussapidosta syytettynä, vain hetkeä ennen hä-

nen konserttiaan ja musiikkivideon ensiesitystä, herätti paljon epäilyksiä (*O País* 2011). Artisti vapautettiin kahden päivän kuluttua odottamaan oikeudenkäyntiä.

As Mentiras da Verdaden sanoitukset julistavat paljastavansa totuuden Mosambikin poliitikkojen, yritysten ja avustusjärjestöjen välisistä korrupoituneista suhteista. Kappaleessa myös viitataan vallankumouksen perinteeseen (jota edustaa presidentti Machel) joka on jäänyt vallanpitäjien ahneuden jalkoihin, minkä on mahdollistanut jatkuvien valheiden syöttäminen kansalle. Haastattelussamme artisti kertoo, että hänelle – kuten monille muillekin mosambikilaisille – Machel edustaa taistelua tasa-arvoisen Mosambikin puolesta (Luz 2011a). Sanoitus nostaa esiin mosambikilaisia arkikäsitteitä maan lähihistorian synkistä luvuista. Kansainvälisessä hip hop -kontekstissa melko maltilliset kysymykset ja syytökset koettiin selvästi hyvin voimallisina, kuten esimerkiksi Patrício Langan (2007) ja Elísio Macamon (2007) reaktioista käy ilmi.

Vaikka sosiologien Azagaiasta käymä keskustelu jo saatavuutensa ja sanas- tonsakin puolesta rajoittaa monien kiinnostusta, kiista ei koske ainoastaan opillisia eroja. Se kertoo myös mosambikilaisen yhteiskunnan sosiaalisista rakenteista ja eri yhteiskuntaryhmien välisistä suhteista. Juuri *As Mentiras da Verdade* -kappaleen herättämät reaktiot ovat olleet kaikkein kiivaimpia ja samalla tavallaan opillisimpia. Otamme esimerkiksi muutamat kiistellyt säkeet presidentti Samora Machelin kuolemasta:

E se eu te dissesse/ Que Samora foi assassinado/ Por gente do governo/ que até hoje finge que procura o culpado. (Jos sanoisin sinulle/ että Samora murhattiin/ ihmisten toimesta hallinnossa/ joka yhä väittää etsivänsä syyllistä)

Patrício Langa (2007) analysoi säkeet seuraavasti:

Vihjaus: ”Jos sanoisin sinulle, että...”

Johtopäätös: ”Samora murhattiin”

Premissi: ”ihmisten toimesta hallinnossa, joka yhä väittää etsivänsä syyllistä.”

Langa jatkaa: ”Vielä ei ole löytenyt riittävästi todistusaineistoa, että voisi oikeutetusti sanoa, että [presidentti Samora] Machel murhattiin ja vielä vähemmän, että hallinnon toimesta. Sitäpaitsi minkä [valtion] hallinnon?” Mitkään tällaiset kysymykset eivätkä järkisyyt eivät hänen mukaansa kuitenkaan riitä poistamaan

uskoa, tässä tapauksessa siihen, että ”Samora murhattiin”. Järki on yhteiskunnallista kritiikkiä ja emootiot tunteenpurkauksia varten, hän kiteyttää.

Onko Azagaia siis järjettömiä salaliittoteorioita toistava artisti, kuten Langa kirjoituksessaan esittää? On otettava huomioon, että Samoran kuoleman arvoitus on myös monien journalistien ja tutkijoiden pitkäaikainen mielenkiinnon kohde. Historioitsija David Alexander Robinson (2006) päätyi presidentti Machelin salamurhan mahdollisuutta pohtivassa kirjoituksessaan siihen, että on edelleen vaikea sanoa mitään varmaa siitä oliko kyseessä onnettomuus vai salamurha, vaikka selvittämättömien kysymysten ja aihetodisteiden suuri määrä tuntuisikin puoltavan salamurhaa. Varsinkin tekijän selvittäminen on Robinsonin mukaan vaikeaa, koska niin monella taholla niin kotimaassa, naapurimaissa kuin suurvalloillakin olisi ollut tekoon motiivi. Kuitenkin eri tutkijoiden keskenään ristiriitaisten käsitysten ja niiden taustojen tutkiminen oli hänen mukaansa hedelmällistä, koska se antoi uutta tietoa Frelimon valtaisista sisäisistä jännitteistä sisällissodan aikana. Yksi mahdollinen motiivi Machelin mahdollisessa salamurhassa olisi voinut olla Machelin julistama pyrkimys kitkeä armeijan kenraalien korruptiota vaihtamalla upseeristoa. Tämä oli juuri se hypoteesi – tai salaliittoteoria – johon vuonna 2000 murhattu lahjakas tutkiva toimittaja, ja yksi Machelin luottotoimittajista, Carlos Cardoso viimeiseen asti uskoi, vaikka myönsikin, ettei voi vielä todistaa kantansa (Fauvet & Mosse 2003: 166–178). Cardoson oma murha puolestaan liittyi mitä ilmeisimmin ainakin hänen viimeisiin töihinsä marraskuussa 2000, jolloin hän tutki 14 miljoonan dollarin kavallusta *Banco Australin* rahoista ja hiljattaista verilöylyä Cabo Delgadon maakunnassa, missä tapettiin noin sata opposition mielenosoittajaa (Fauvet & Mosse 2003).

As Mentiras da Verdaden sanoitukset ja video, jossa alussa kuumeisesti taustatyötä tekevä Azagaia pakenee papereineen pyssymiehiä, kunnes hänet lopussa ammutaan, onkin luontevaa ottaa vastaan thrillerimäisenä kertomuksena, joka viittaa juuri toimittaja Cardoson kirjoituksiin ja traagiseen kohtaloon: ”Jos sanoisin sinulle, että Samora murhattiin - -” Mutta tällöin varsinkaan ei Langan harjoittama looginen analyysi olisi hyvä apuväline kappaleen tulkitsemisessa, jos se koskaan on, tulkittaessa taidetta. Tutkijoiden vaatimuksia nuoren taiteilijan sanoitusten loogisuutta ja totuudenmukaisuutta kohtaan onkin vaikea olla ihmettelemättä.

”Kansa vallassa”

Povo no Poder liittyi alun perin helmikuun 2008 tapahtumiin, ns. *chapa*-mielensoihtuksiin. Levottomuuksien taustalla oli *chapa*-bussilippujen hintojen nousu. Tilanne oli tuolloin hyvin samankaltainen kuin vuoden 2010 syyskuussa: kadut katkaistiin barrikadein ja raivostuneet kansalaiset osoittivat mieltään kaduilla. Videon studioversiossa Azagaia vain yksinkertaisesti esittää kappaleen studiossa. Heti syyskuussa 2010 TV Brasilin toimittaja Amanda Rossi julkaisi Youtubessa rajuakin kuvamateriaalia kapinasta sisältävän videon, jonka taustalla soi Azagaian kappale. Musiikillisesti pelkistetty kappale koostuu yksinkertaisesta biitistä ja koko kappaleen ajan toistuvasta lyhyestä samplesta, joten se jättää tilaa Azagaian vihaisen kuuloiselle ilmaisulle. Sample on mahdollisesti afrikkalaisella kielisoihtimella soitettua musiikkia, joka tuo säröisyydessään mieleen mosambikilaisen musiikkityylin *marrabentan*. Samoin kertosaie on yksinkertainen ja jää välittömästi mieleen – siinä toistetaan sanoja *povo no poder* kerta toisensa jälkeen.

Kappale alkaa Azagaian toteamuksella, että kansa, joka eilen vielä nukkui, menetti tänään yönensä surkean palkan vuoksi. Hintojen noustessa kansalla ei ole minkäänlaista turvaa ja tässä tilanteessa väkivalta ja mellakointi näyttävät ainoana vaihtoehtona: ”O povo sai de casa e atira pra o primeiro vidro” (Kansa lähtee kotoa ja rikkoo ensimmäisen lasin). Azagaia viittaa vihamielisesti poliitikkojen kehoituksiin harkitsevuudesta ja maltillisuudesta ja ilmoittaa, että mielenosoittajat eivät pelkää:

Que venham com gás lacrimogéneo/ a greve tá cheia de oxigénio/ não param o
nosso desempenho/ eu vou lutar/ não me abstenho (Tulkaa vain kyynelkaasun
kanssa/ lakko on täynnä happea/ ette pysäytä suoritustamme/ minä taistelen/
en jää pois)

Toisessa osassa kuvaillaan luksuspalatsistaan poistunutta presidenttiä, jolle ”paljastuu”, että elämä Mosambikissa ei olekaan helppoa. Kansa maksaa veroja saamatta mitään turvaa:

Se o meu filho adoece fica entregue a sua sorte/ enquanto isso, esse teu filho es-
tá saudável e forte (Jos lapseni sairastuu, hän jää oman onnensa nojaan/ samalla
kun sinun lapsesi on terve ja vahva)

Kappale on kuin suora uhkaus: mikäli valtaapitävät eivät tee mitään, heidän on syytä varautua mellakointiin ja omaisuuden tuhoamiseen. Uhkaa vahvistaa säkeiden päätteeksi luetellut paikat – koko maa on taistelussa läsnä.

Povo no Poder on ennen kaikkea kutsu toimintaan ja tuen osoitus mieltään osoittaville, raivostuneille mosambikilaisille. Se on myös kuin varoitus korrup-toituneille, köyhän kansan kustannuksella leveästi eläville vallanpitäjille. Ei siis ole yllätys, että kappale nousi uudelleen esiin syyskuussa 2010, sillä se tuntui pu-kevan sanoiksi protestoivien kansalaisten näkemyksen maan tilanteesta. *Povo no Poder* on Azagaian toistaiseksi ainoa kappale, johon on virallisestikin kiinnitetty huomiota. Azagaiaa epäiltiin huhtikuussa 2008 valtiollisen turvallisuuden vaa-rantamisesta ja väkivaltaan kehottamisesta ja hänet kutsuttiin yleisen syyttäjän puhutteluun. Syytteitä ei kuitenkaan nostettu.

Aineistomme valossa ei ole mahdollista kovinkaan syvällisesti tietää kuinka liikkeelle lähtenyt kaupunkiköyhälistö kuuntelee Azagaiaa. Todennäköisesti hän on kuitenkin heidän keskuudessaan erittäin suosittu, sillä yleisö osaa kappaleita ulkoa. Portugalin yleisradioyhtiön (*RTP 2010a; 2010b*) mukaan mielenosoittajat käyttivät *Povo no Poderin* säkeitä iskulauseina, mutta on toki vaikeaa sanoa kuinka yleisesti näin tosiasiaa tapahtui. Sosiologien, poliitikkojen ja toimittajien, *poliittisen luokan*, kuten portugaliksi sanotaan, erisuuntaisista reaktioista voidaan kuiten-kin ounastella jotain – samoin kuin Azagaian suhtautumisesta ”kansaan”. Azagaia itse näkee itsensä mielipidejohtajana ja kansan tuntojen tulkkina (*Luz 2011a*).

On vaikea arvioida kuinka paljon olen vaikuttanut ihmisiin, mutta yksi asia on varma: yhtä paljon minä Azagaiana, joka sopii Azagaiaan yhteiskunnallisena il-miönä, kuin maan lehdistö – kaikki nämä yhdessä – aiheuttavat sen, että ihmiset tuntevat itsensä vapaammaksi sanoa, mitä ajattelevat ja mitä mieltä he ovat (*RTP 2010a*).

Yhtä lailla kuin Azagaia kertoo lauluissaan olevansa osa kansaa, hän kokee olevansa keskeinen yhteiskunnallisen muutoksen toimija ja siinä mielessä jouk-kojen yläpuolella, etujoukkoa. Hän osoittaa solidaarisuutta kansannousua koh-taan, mutta moittii kansaa yleisesti muutoksen pelosta ja valheiden nielemises-tä. Azagaia siis ilmaisee tässä ja useissa muissa kappaleissaan tarinaa ”kansan” pahoinvoinnista, joka on tulosta korruptiosta, poliitikkojen ahneudesta ja halut-tomuudesta etsiä ratkaisuja köyhempien mosambikilaisten ongelmiin. Synkän

tarinan valopilkuna on kuitenkin utopia kansan heräämisestä vaatimaan oikeuksiaan hänenlaistensa taiteilijoiden houkuttelemana.

”Omaisuu den taistelija t”

Vuonna 2009 ilmestyn eeen *Combatentes da Fortuna* -kappaleen (Omaisuu den taistelija t) ”innoittajaksi” Azagaia on maininnut Mosambikin naapurimaan Zimbabwe n yhteiskunnallisen tilanteen ja videosta onkin julkaistu versio englanninkielisin tekstityksin (Azagaia 2009; Serra 2009). Kappale on suorapuheinen viesti arvonsa myyneille ja kansaa kunnioittamattomille Afrikan johtajille: ”Vocês não são libertadores, são combatentes da fortuna/ E a liberdade existirá até onde for oportuna” (Ette te ole vapauttaji a, olette omaisuu den taistelijoita/ ja vapautta on vain siihen asti, mikä on teille hyödyksi). Azagaia kuvailee itsenäistaistelua ja sen aikaisia vapauden arvoja ja uljaita sankareita, joita kansa palvoi. Nykyään vallassa olevat johtajat, joista monet olivat mukana taistelemassa itsenäisyyden puolesta, keskittyvät kasvattamaan omaa omaisuu ttaan ja ylläpitämään valtaansa – ja tätä kehitystarina osaltaan oikeuttaa. Tähän asetelmaan liittyy myös sosialismin vaihtuminen kapitalismiin ja lännen mielistelemiseen, jota symbolisoi balalaikka-paitojen vaihtuminen kravaateiksi. Samoin kuin *Povo no Poder* -kappaleessa, tässäkin toistuu ajatus siitä, että kansalla on kuitenkin vapaus valita ja mahdollisuus syöstä valehtelijat ja roistot vallasta. Yksinkertainen biitti ja pianosample kappaleessa, josta tulee mieleen amerikkalainen hip hop, antavat tilaa Azagaian voimakkaalle räppäykselle, jossa valtaapitävien retoriikka kääntyy päälaelleen. Se myös alleviivaa syyttävää kertosaettä ja toisaalta sen sävy sopii negatiiviseen tilanteeseen, jota kappale kuvailee.

Video kuvittaa kappaleen tarinaa itsenäisyy staistelun ja itsenäistymishuuman vaihtumisesta poliitikkojen taisteluun oman yksityisen hyvinvointinsa puolesta. Videossa väläytetään arkistokatkelmia edesmenneen presidentti Machelin puheista, jotka kappaleen lyriikoita vasten ovat kuin suorია syyttöksiä valtaa väärin käyttäville johtajille. Kappaleen alussa kuullaan Machelin äänellä kehoitus: ”pyytäkää anteeksi”, joka muistuttaa Mosambikin itsenäisyy den alkuajoista, jolloin niin sanottuja pettureita kuultiin suurissa kokoontumisissa ja joissa he joutuivat julkisesti osoittamaan katumusta ja pyytämään anteeksi. Kappaleen lopussa pre-

sidentti Machel julistaa kansalle, ettei varkaiden keskellä voi kehittää hyvinvointia vaan heidät tulee ajaa pois: ”Eikä kukaan muu aja heitä pois kuin te [kansat]”.

Azagaian aggressiivinen yhteiskuntakritiikki on omaa laatuaan myös muiden mosambikilaisten räppäreiden joukossa, lähin vertailukohde lienee hänen portugalilainen yhteistyökumppaninsa MC Valete. Azagaia itse toteaa sähköpostihaastattelussamme, että aluksi hän sai huomiota sananvapauden symbolina. Myöhemmin, suosion kasvaessa alkoi hänen mukaansa sensuuri, joka jatkuu edelleen. Hän kertoo, ettei hänen musiikkiaan enää soiteta radiossa eikä musiikkivideoita näytetä televisiossa, kuten hänen uransa alkuaikoina. Syyksi tälle Azagaia arvelee, että toimittajat pelkäävät hänen työnsä edistämisen seurauksia. (Luz 2011a.) Kieliikö kieltäminen siitä, että kritiikki osuu kohteeseensa, joka musiikin vaientamalla samalla myöntää kritiikin osuvuuden?

Muusikko ja sosiologi: ammatillisuutta ja asemoitumisia

KANSA ON MÄÄRITELMÄLLISESTI VALLASSA! Mutta sen pitäisi organisoitua toteuttaakseen voimaansa yhä suuremmalla tehokkuudella. Rakenteiden korjaaminen on luonnollinen prosessi, mutta sitä voidaan myös reflektoida ja kasvat-
taa (Azagaian julistus syyskuun 2010 tapahtumien jälkeen, Rossi 2010).

Elísio Macamon (tässä luvussa *sosiologi*) ja Azagaian (*muusikko*) sähköpostivastaukset kysymyksiimme maaliskuussa 2011 paljastivat kaksi hyvin erilaista poliittista positiota mosambikilaisessa yhteiskunnassa. Sosiologin (Macamo 2011) mukaan *intellektuelleilla* ja taiteilijoilla ei ole missiota vaan heillä on työnsä tehtävänä: ”Intellektuellien, jos he ovat tutkijoita, tulee opettaa hyvin, tutkia ja julkais-
ta. Artistienkin tulee tehdä työnsä samaan tapaan, eli ammattimaisesti.” Sosiologi kuitenkin painottaa sitä, että molempien tulee elää moraalisten sitoumustensa mukaisesti ja olla hyviä kansalaisia, jotka sitoutuvat kehittämään yhteiskuntaa, joka vaalii yksilöjen arvokkuutta. *Intellektuelleilla* on erilaisia arvoja, minkä hyvä yhteiskunta hyväksyy. Ei ole tarvetta organisoitua eikä kehittää näiden ammattiryhmien yhteistyötä. Hän tosin itse mainitsee kouluttaneensa journalisteja lähdekritiikin taidossa. (Macamo 2011.)

Muusikko (Luz 2011a) puolestaan näkee nämä kaksi ihmisryhmää mielipidejohtajina, joilla on tiettyjä velvollisuuksia. Musiikki voi auttaa yhteiskunnan

ymmärtämisessä ja uusien vaihtoehtojen etsimisessä ja myös tutkimuksen tulee hänen mukaansa parantaa ihmisten elämää. Hän kertoo olevansa iloinen siitä, että häntä usein kutsutaan seminaareihin, joissa tutkitaan asioita, joista hänen lauluissaan kerrotaan: ”Näen itseni yhteiskuntakriitikkona. Kun yhteiskunta ei voi kehittyä ilman kritiikkiä, näen itseni kehityksen tekijänä yhteiskunnassa, jonka osa olen.” (Luz h2011a)

Sosiologi (Macamo h2011) ei hyväksy kansanjoukkojen leipäkapinassa harjoittamaa vandalismia ja hän tuomitsee poliisin kovien otteiden ohella oppositio, kuten Azagaian MDM-puolueen (*Movimento Democrático de Moçambique* eli Mosambikin demokraattinen liike), haluttomuuden tuomita mellakointia. Hän kertoo ymmärtävänsä mellakoitsijoiden suuttumuksen heidän taloudellisen tilanteensa johdosta, mutta korostaa samalla sitä, että Mosambikin hauras demokratia ei kestä väkivaltaisia mellakoita, kuten vaikkapa paljon vauraampi Ranska kestäisi. Muusikon (h2011a) näkemys puolestaan rakentuu voimakkaammin kansan sosiaalisten oikeuksien pohjalle: hän näkee kansan vallan materialisoituneen mellakoissa, joiden tuloksena tässä tapauksessa vaatimukset myös saatiin läpi ja hintojen nostaminen peruttiin. Muusikko kuitenkin huomauttaa suosivansa rauhanomaisia keinoja.

Haastateltavien näkemyksiä voisi ymmärtää *professionalism*in ja *liminaalisuuden* käsitteiden avulla. Sosiologin näkemykset edustavat hänen kollegansa Langan kantoja maltillisempaa versiota sellaisesta professionaalista asiantuntijaposiitiosta, jollaista antropologi Ulf Hannertz (1992: 136–141) kutsuu ominaiseksi professionaalille *intelligentsialle* – päinvastoin kuin työnjaon yhteiskunnallisiin lokeroihin kehnommin soveltuville *intellektuelleille*, jotka puolestaan pysyvät taiteilijoiden ja kansalaisaktivistien tavoin liminaalin kaltaisena, liminoidina. Liminaalisuudella, joka tunnetaan erityisesti antropologi Victor Turnerin (2007: 106–108; 1974: 47–52) työstä, tarkoitetaan jokapäiväisen arjen ulkopuolisia sosiaalisia tiloja ja kokemuksia latinan sanan limen mukaan, joka tarkoittaa kynnystä. Liminaalisuutta voi nähdä alkuperäisen kontekstin, siirtymäriittien, lisäksi myös taiteilijoiden ja intellektuellin tavallisuudesta poikkeavassa tavassa asemoitua, tai oikeastaan olla lopullisesti asemoitumatta, eri yhteiskuntaluokkiin ja ammatillisiin asemiin. Yhteistä näille on se kuinka liminaalisuus usein merkitsee niin sanottua heikkojen valtaa (Turner 2007: 124).

Macamoakin selväpiirteisempää hierarkisoivaa professionalismia edustaa Patrício Langan tapa käsitellä kansanomaisia historiakäsityksiä peilaavaa laulu-

tekstiä loogisen analyysin avulla. Azagaian positio on sosiologeja liminaalimpi. Hän on nuori räp-muusikko, mutta myös aktivisti ja yliopisto-opiskelija. Hän ei korosta työnsä tekemistä sinänsä vaan työtään yhteiskunnallisena kritiikkinä, johon hän on yhteiskunnan ja yhteiskunnallisen liikehdinnän osana sitoutunut. Azagaiaa kritisoivat sosiologit on helppo asemoida näkemyksiltään professionaaliin keskiluokkaan, mutta Azagaian asemoiminen räp-artistina on ongelmallisempaa – vaikka tiedämme, että hän on keskiluokkaisesta maputolaisperheestä ja että hän sympatisoi kansannousua.

Azagaiaa arvostelleilta sosiologeilta on kenties jäänyt huomaamatta, että musiikin merkitykset eivät muodostu vain sanoista vaan fenomenologi Maurice Merleau-Pontyn (2007) käsittein niissä on myös esikäsitteellinen aspektinsa. Soundit, rytmit, melodiat ja äänensävyt edeltävät tekstuaalisia merkityksiä ja toimivat sen tulkintakehyksenä. Etnomusikologit ovat laajalti havainneet, etteivät musiikin merkitykset tyhjenny myöskään melodian ja lyriikan kaltaisiin osatekijöihin (vrt. Cooley & Bartz 2008). Kenties mosambikilaissosiologiensa tuohtumus johtuu osin ruumiillisesta reaktiosta musiikilliseen kokonaisuuteen eikä niinkään sanoista, vaikka erityisesti tutkijoiden on helpompi kiinnittää huomionsa tekstuaaliseen puoleen. Huomiotta jää silloin se osa musiikillista kokemusta, josta taiteellinen elämys muodostuu ja joka räpissä ja hip hopissa muodostaa olennaisen osan sen sosiaali-fenomenologiaa, ”köyhien CNN:ää”. Jos räp-poljento tosiaan on aggressiivista ja sen vielä assosioi mellakoihin, on helppo ymmärtää, että musiikin kokee ikävänä, jos kokee itsensä, yhteiskuntaluokkansa tai mellakoiden tapauksessa omaisuutensa tämän aggressiivisuuden kohteena. Vaikka sosiologit Macamo ja Langa eivät suoraan viittaakaan ”korkean” ja ”matalan” kulttuurin väliseen kiistaan, on erityisesti Langan teksteistä luettavissa tällaistakin, vähintäänkin piilotettua, tuohtumusta populaarikulttuuria kohtaan.

Hyvä esimerkki räpin mainitusta aggressiivisuudesta on Azagaian *A Marcha*-kappaleen kertosäe, joka sopisi mielenosoituksenkin sloganiksi (tai joka itse asiassa muuttaa esitystilanteet mielenosoituksiksi):

Ladrões – fora/ corruptos – fora/ assassinos – fora/ gritem comigo pra essa gente ir embora (Varkaat – pois/ lahjusten ottajat – pois/ murhaajat – pois/ huutakaa kanssani, että pääsisimme tästä väestä) (Azagaia 2007b).

Muutamit Mosambikissa hiljattain työskennelleet antropologit ovat kiinnittäneet huomiota taloudellisen ohella myös lingvistiseen vaihtoon kansalaisten ja hallinnon välillä ihmisten kertomuksia tarkastelemalla (Nielsen 2007; West 2005). Valtaapitävien, tai ainakin osan heistä, kutsuminen varkaiksi (*ladrões*), korruptoituneiksi ja salamurhaajiksi – kuten Azagaian kappaleessa – ja toisaalta mielenosoittajien leimaaminen roistoiksi (*bandidos*), vandaaleiksi ja huligaaneiksi, kuten poliitikot syyskuun 2010 tapahtumia kuvatessaan tekivät, edustavat sanallisten iskujen vaihtoa räväkimmillään. Patrício Langan ja Serran kamppailu arkitotuuden arvosta edustaa puolestaan kahta erilaista älymystön positiota suhteessa aikateemiseen ja talousvaikeuksien kanssa kamppailevaan ”kansaan”. Molemmat asetelmat kertovat myös sosiaalisesta rakenteesta, joka ilmenee selväpiirteisesti eri ryhmien tarinoissa maan lähimenneisyydestä.

Taiteilija ja vallankumous

Azagaian kappaleet ja syyskuun tapahtumat ovat selkeästi ristiriidassa yhteiskunnallisen eliitin ja kansainvälisten lahjoittajien kehitystarinan kanssa. Tilannetta voi myös lähestyä Gayatri Spivakin (1994) käsitteen *subaltern* kautta. Suuri osa väestöstä, ja erityisesti naiset, eivät saa ääntänsä kuulumaan sosiaalisen rakenteen vuoksi, ja näin ollen heidän näkemyksensä ja elinolonsa jäävät huomiotta – tai tulevat esiin voimakkaasti ja väkivaltaisesti leipäkapinoiden kaltaisissa tilanteissa. Hiljaisuutta synnyttää yllä mainittu puhetapa, jossa valtaa pitävät leimaavat leipäkapinaan osallistuneet erilaisin negatiivisin nimityksin. Azagaian voisi katsoa edustavan tätä leimattua väestönosaa ja niin hän itsekin kokee roolinsa (Luz 2011a). Toisaalta, kuten Spivak toteaa, myös se on ongelmallista, että tämän joukon kokemukset tuodaan esiin jonkin edustajan kautta, jolloin ongelmien kuvaus ja ratkaisuehdotukset eivät synny edustettujen kokemuksen pohjalta.

Azagaia kokee, että taiteilijan tehtävänä on välittää kansan mielipiteitä ja olla mielipidejohtaja. Hän uskoo, että yhteiskunnallinen kritiikki on ehto yhteiskunnan kehitykselle. Hän kokee, että taiteilijan tehtävänä on peilata kansan elämää, menneisyyttä ja unelmia (Luz 2011a). Azagaian näkemykset noudattavat Franz Fanonin (2003 [1961]) ajatuksia kulttuurin merkityksestä ja taiteilijan roolista dekolonisaatiossa. Siinä missä Fanon kirjoitti kulttuurin merkityksestä kolonialismin aikana, Azagaia toimii tilanteessa, jossa ongelmia ei enää aiheuta perinteinen

kolonialismi, vaan omat maanmiehet yhdessä kansainvälisten pelurien kanssa. Fanonin (2003: 193–194) mielestä taiteilijan ja erityisesti kirjailijan tehtävänä on astua kansan joukkoon ja toimia näiden herättelijänä, jotta nämä ryhtyisivät oma-toimisesti kohentamaan olojaan. Kulttuurin voimaan on viitannut myös Guinea-Bissaun ja Kap Verden itsenäisyysliikkeen johtaja vuonna 1973 PIDE:n murhaama vapaustaistelija Amílcar Cabral (2010 [1972]). Hän argumentoi, että kansallisia vapaustaisteluja edeltävät kulttuuriset ilmaisut, jotka painottavat alistetun kansan kulttuuria keinona kieltää alistajan kulttuuri. Näin ollen kulttuurissa voi nähdä vastarinnan siemenen, joka johtaa vapautusliikkeen muodostamiseen.

Azagaian näkemys roolistaan mosambikilaisessa yhteiskunnassa on samankaltainen kuin monien muiden afrikkalaisten taiteilijoiden. Esimerkiksi nigerialainen kirjailija Chinua Achebe näkee, että afrikkalaisten kirjailijoiden on nähtävä itsensä kansan opettajina ja pyrittävä synnyttämään ja mahdollistamaan yhteiskunnallisia muutoksia. Achebe kokee, että hänen menneisyyteen sijoittuvissa romaaneissaan hänen tulee näyttää kansalleen, että heillä on oma historia – toisenlainen kuin kolonialismin kirjoittama (Ashcroft ym. 1989: 125–126). Myös Azagaia omalta osaltaan nostaa esiin kulttuureita, jotka kolonialismin myötä joutuivat varjoon. Nämä viitteet syntyvät esimerkiksi paikallisia kieliä käyttämällä – esimerkiksi Azagaian vuonna 2011 julkaistavan uuden albumin nimi on ennakkotietojen mukaan *Cubaliwa*, joka tarkoittaa sena-kielellä syntymää ja myös hänen taiteilijanimensä on otettu bantukielistä sen tarkoittaessa metsästyskeihästä, *assegaita*. Myös Azagaian voi ajatella kirjoittavan uudelleen lähimenneisyyttä, tavalla joka taustoittaa maan nykytilannetta ja pohjustaa tulevaisuutta.

Azagaian työ ei kuitenkaan rajoitu ainoastaan musiikin tekemiseen. Hän itse toteaa haluavansa tehdä konkreettista työtä paikallisten yhteisöjen parissa ja kokee itsensä yhä enemmän aktivistina (Luz 2011a). Azagaialla on läheiset suhteet MDM-puolueeseen ja artistin ehdokkuus parlamenttivaaleissa sai Macamon (2011) lukemaan Azagaian myös poliitikoksi. Daviz Simango perusti MDM-puolueen marraskuussa 2009, kun hänet oli syrjäytetty Renamo-puolueesta. Simangon isä Urias oli Frelimon varapuheenjohtaja, kunnes hänet syrjäytettiin epäiltynä osallisuudesta Eduardo Mondlanen kuolemaan vuonna 1969 ja vangittiin ja surmattiin vuosia myöhemmin hänen palattuaan maahan. Urias Simangosta (Nkomo 2004) kirjoitetun myötämielisen elämäkerran *Urias Simango: Um homem, uma causa* myrskyisä vastaanotto kertoo sekin maan kiistelevien kertomusten jännitteistä.

MDM-puolue herätti paljon toiveita todellisesta vaihtoehdosta Frelimolle ja Renamolle, vaikka sen julistamat tavoitteet eivät näyttäisi merkittävästi eroavan niiden tavoitteista (Chichava 2010: 2, 7). MDM on kuitenkin esittänyt runsaasti kritiikkiä Frelimoa kohtaan ja syyttänyt puoluetta muun muassa korruptiosta ja epäonnistumisesta maan kehittämisessä (Chichava 2010: 8). Azagaia itse sanoo vuoden 2009 haastattelussa, että maahan tarvitaan uusia poliittisia vaihtoehtoja, jotta muutoksia syntyisi ja jotta maan poliittista kahtia jakautumista voitaisiin purkaa (Jeremias Langa 2009). Musiikki on hänelle yksi vaikuttamiskeino poliitiikan ja aktivismin ohella.

Ristiriitaisten kertomusten Mosambik

Azagaian laululyriikoista ja niihin liittyvästä keskustelusta huomaa, että Mosambik on monien muiden konfliktinjälkeisten yhteiskuntien tavoin ristiriitaisten kansallisten kertomusten maa. Olennaista tutkimuksessamme on, millä erityisillä tavoilla juuri tämän päivän Mosambikin ristiriidat ja yhtymäkohdat ilmenevät tässä keskustelussa. Vertailun vuoksi voisi miettiä kuinka kauan kesti, että Suomen sisällissodan tutkimuksessa löytyi yhtenäinen tutkimustraditio. Valkoisia sympatisoivasta vapaussotatraditiosta ja punaisia sympatisoivasta luokkasotatraditiosta luovuttiin hitaasti, samoin arkikäsitusten väliset ristiriidat olivat pitkään hyvin jyrkkiä. (ks. esim. Turunen 2008; Lindholm 2005.) Toisaalta yhteisiäkin tarttumapintoja lienee Mosambikissa kosolti jo nyt, sillä niin Azagaia kuin häntä voimakkaasti arvostellut Macamokin – lukemattomien muiden tavoin – arvostavat José Craveirinhan runoja ja ovat monista Mosambikin ongelmista yhtä mieltä. Molemmat myös esimerkiksi korostavat koulutuksen merkitystä Mosambikin tulevaisuudelle. Jos siis kansallisen kertomuksen jonkinasteisella yhtenäisyydellä on arvoa, kuten usein oletetaan, elementtejä eheytymiseen on olemassa. Välineitä ristiriitojen voimistamiseen on toisaalta sitäkin enemmän. Pakotettuun konsensukseen ei sen sijaan selvästikään aineksia ole.

Azagaian rooli leipäkapinan kaltaisessa tilanteessa paljastaa, kuinka musii-kin keinoin on mahdollista sekä nostaa esiin vaiettuja näkökulmia ja toisaalta herättää tärkeää yhteiskunnallista keskustelua. Huolimatta potentiaalisista riskeistä artistin liminaalinen asema mahdollistaa riippumattomien kannanottojen esittämisen, jotka ilmentävät niin sanottua heikkojen valtaa. Hänen musiikkinsa

myös tuo esiin ristiriitaisuuksia, jotka liittyvät Mosambikin lähimenneisyyden tulkintaan ja laajemmassa kontekstissa myös muidenkin Afrikan maiden lähimenneisyyteen, nykytilanteeseen ja tulevaisuuteen.

Analyysimme paljastaa myös kansallisen kertomuksen repeilemistä maassa, jossa toisaalta mielellään korostetaan tarinaa menestyksekkäästä kehityksestä ja jossa toisaalta enemmistön tilanne on edelleen hankala. Tilanne on omiaan synnyttämään leipäkapinoita – ja toisaalta valtaapitävien reaktiot kertovat myös haluttomuudesta ottaa vakavasti ”kansan” mielenilmaukset ja sitoutua heidän olojensa ja mahdollisuuksien kohentamiseen. On tietysti vaikea sanoa, kuinka paljon Azagaia, joka ottaa paikan ”kansan äänenä” voi vaikuttaa poliitikkojen näkemyksiin, mutta ainakin hänen kauttaan monet kysymykset ovat nousseet julkisuuteen. Käsitlemissämme blogi-teksteissä ja haastatteluissa tulevat esiin kansallisten kertomusten eriävyydet, mutta myös mielenkiintoisella tavalla näkemys eri yhteiskunnallisten toimijoiden vastuusta ja rooleista. On kuitenkin todettava, että vaikka osa blogi-keskusteluun osallistuvista ei mielellään myönnä Azagaian työn poliittista tai yhteiskunnallista arvoa, jo keskustelun syntyminen merkitsee sitä, että Azagaian musiikki herättää ajatuksia monilla tahoilla. Tämä lienee keskeisiä tavoitteita yhteiskunnallisesti kantaaottavassa musiikissa ja -taiteessa yleisemminkin.

Tarkasteltaessa ristiriitaisia historiakäsityksiä on syytä muistaa, etteivät selvittämättömät murhat, korruptio, köyhyys ja suuret varallisuuserot ole suinkaan ”kansan” syytä, vaan niiden taustalla ovat korkeintaan poliisin, poliitikkojen ja eri kansainvälisten pelureiden toiminta. Lisäksi ihmisillä on joka tapauksessa oikeus historiaansa. Musiikki välittää tällaisia historioita koululaitoksen, median ja muiden taiteiden ohella ja niiden avulla. Jos kuitenkin kuilu kansallisten kertomusten versioiden välillä kasvaa liian suureksi, kysymys ei enää ole ainoastaan subjektiivisista kokemuksista ja verifioimattomista uskomuksista, vaan myös todellisten räjähdysherkkien tekijöiden tiivistymisestä. Jos ihmisillä on varaa kännyköihin, mutta ei joukkoliikenteeseen tai riittävään kelvolliseen ravintoon ja jos he vielä kokevat, etteivät he voi vaikuttaa asioihinsa rauhanomaisesti, tilanteen yhteiskunnalliset seuraukset voivat vastaisuudessa olla vakavia. Siinä Azagaia on aivan oikeassa, että ”kansaa”, tai pikemminkin lukuisia eri kansalaisryhmiä, tulee kuunnella ja niille, jotka eivät muuten julkisuudessa kuulu, on hyvä taiteen – ja tieteenkin – avulla pyrkiä ”antamaan ääni”. Samalla olemme tuskallisen tietoisia tällaisen pyrkimyksen ongelmallisuudesta.

Lähteet

Kirjallisuus

- Anderson, Benedict (2007 [1983]) *Kuweitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Tampere: Vastapaino.
- Ashcroft, Bill & Griffiths, Gareth & Tiffin, Helen (1989) *The Empire Writes Back - Theory and Practice in Post-Colonial Literatures*. London: Routledge.
- Benga, Ndiouga Adrien (2002) "'The Air of the City Makes Free'. The Urban music from 1950s to the 1990s in Senegal. Variété, Jazz, Mbalaz, Rap" *Playing with Identities in Contemporary Music in Africa*. Palmberg & Annemette Kirkegaard. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet. Ss. 75–85.
- Cabral, Amílcar (2010 [1970]) "National Liberation and Culture". <<http://www.buala.org/en/mukanda/national-liberation-and-culture>> (luettu 3.2.2011).
- Chichava, Sérgio (2010) "MDM: a new political force in Mozambique?" Maputo: Instituto de Estudos Sociais e Económicos.
- CIA World Factbook (2011) <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/factbook/>> (luettu 25.3.2011).
- Cooley, Timothy J. & Bartz, Gregory (2008) "Casting Shadows. Fieldwork is dead! Long live fieldwork! Introduction". *Shadows in the Field. New Perspectives for Fieldwork in Ethnomusicology*. Toim. Barz, Gregory & Cooley, Timothy J. Oxford: University Press. Ss. 3–24.
- Cruz, Leandro (2011) "Barriga sem pão+Celular na mão=Revolução" 5.2.2011, *Viagem no Tempo* -blogi. <<http://blogviagemnotempo.blogspot.com/2011/02/barriga-sem-pao-celular-na-mao.html>> (luettu 26.2.2011).
- Englund, Harri (2002) *From War to Peace on the Mozambique-Malawi Borderland*. Edinburgh: Edinburgh University Press for the International African Institute.
- Fanon, Frantz (2003 [1961]). *Sorron yöstä* (Alkuteos: *Les damnés de la terre*). Suom. Hilkka Mäki. Helsinki: Like.
- Fauvet, Paul & Mosse, Marcelo (2003) *Carlos Cardoso. Telling the Thruth about Mozambique*. Johannesburg: Double Storey.
- Hannertz, Ulf (1992) *Cultural complexity: Studies in the Social Organization of Meaning*. New York: Columbia University Press.
- Huusko, Jukka (2005) *Katujen komunitas. Rasta, yhteisö ja kulttuurinen bricolage Dar es Salaamin kaduilla Tansaniassa*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta.

- Lindholm, Sture (2005) "Röd galenskap - vit terror". *Det förträngda kriget i Västnyland*. Helsinki: Söderströms & Proclio.
- Lusane, Clarence (2004) "Rap, Race, and Politics". *That's the Joint – The hip-hop studies reader*. Toim. Murray Forman & Mark Anthony Neal. New York: Routledge. Ss. 351–362.
- Merleau-Ponty, Maurice (2007 [1945/1962]) *Phenomenology of Perception*. Lontoo: Routledge.
- Mitchell, Tony (2001) "Introduction: Another Root – Hip-Hop outside the USA". *Global Noise – Rap and hip-hop outside the USA*. Toim. Tony Mitchell. Middletown: Wesleyan University Press. Ss. 1–38.
- Nielsen, Morten (2007) "Filling in the Blanks. The Potency of Fragmented Imageries of the State". *Review of African Political Economy* 34 (114). London: Routledge. Ss. 695–708.
- Nkomo, Barnabé Lucas (2004) *Urias Simango: Um homem, uma causa*. Maputo: Edições Novafrica.
- Pureza, José Manuel & Roque, Sílvia & Rafael, Mónica & Cravo, Teresa (2007) "Do States Fail or Are They Pushed? Lessons Learned From Three Former Portuguese Colonies". *Oficina do CES* n. 273.
- Robinson, David Alexander (2006) "A Case of Assassination. President Samora Machel and the plane crash at Mbuzini". *postamble* :2, Ss. 45–64.
- Santos, Boaventura de Sousa (2008) "Introdução" *As Vozes do Mundo*. Toim. Santos, Boaventura de Sousa. Porto: Edições Afrontamento.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (1994) "Can the Subaltern Speak?" *Colonial Discourse and Post-Colonial Theory*. Toim. Patrick Williams & Chrisman Laura. New York: Columbia University Press. Ss. 66–111.
- Turner, Victor (1974) *Dramas, Fields and Metaphors: Symbolic action in human society*. New York: Cornell University Press.
- Turner, Victor (2007 [1969]) *Rituaali. Rakenne ja communitas*. Helsinki: Suomen antropologinen seura ja Kustannusosakeyhtiö Summa.
- Turunen, Mirja (2008) *Veripellot: sisällissodan surmatyöt Pohjois-Kymenlaaksossa 1918*. Jyväskylä: Ateena.
- Utas, Mats & Jörgel, Magnus (2008) "The West Side Boys. Military navigation in the Sierra Leone civil war". *Journal of Modern African Studies*: 3, Ss. 487–511.
- West, Harry (2005) *Kupilikula. Governance and the Invisible Realm in Mozambique*. Chicago: The University of Chicago Press.

Aineisto*Blogitekstit ja internet-sivustot*

- Langa, Patrício (2007), "As verdades da mentira: do senso comum a eclipse da razão!" *B'andhla*-blogi 13.11.2007, *Notícias* 28.11.2007. <<http://circulodesociologia.blogspot.com/2007/11/as-verdades-da-mentira-do-senso-comum.html>> (luettu 28.11.2010).
- Langa, Patrício (2009) "Azagaismo" *B'andhla*-blogi 29.4.2009 <<http://circulodesociologia.blogspot.com/2009/04/azagaismo.html>> (luettu 28.11.2010).
- Luz, Edson Da (2011), "Movimento Civil de Protesto Não-Violento 6 De Maio." *Gestos das Palavras*-blogi, 22.4.2011. <<http://gestosdaspalavras.blogspot.com/2011/04/movimento-civil-de-protesto-nao.html>> (luettu 29.4.2011).
- Macamo, Elísio (2007) "Crítica Social e desabafo" *Ideias Críticas*-blogi 16.5.2007, *Notícias* 12.11.2007 <<http://www.jornalnoticias.co.mz/pls/notimz2/getxml/pt/contentx/40124>> (luettu 25.3.2011).
- Macamo, Elísio (2009) "Regresso do inimigo comum" *Ideias Críticas*-blogi 30.4.2009 <http://ideiascriticas.blogspot.com/2009_04_01_archive.html> (luettu 11.10.2010).
- Serra, Carlos (2007a) "Azagaia canta 'as mentiras da verdade'", *Oficina de Sociologia*-blogi 9.4.2007 <<http://oficinadesociologia.blogspot.com/2007/04/azagaia-canta-as-mentiras-da-verdade.html>> (luettu 25.3.2011).
- Serra, Carlos (2007b) "Azagaia – As Mentiras da Verdade", *Oficina de Sociologia*-blogi 12.5.2007 <<http://oficinadesociologia.blogspot.com/2007/05/azagaia-as-mentiras-da-verdade.html>> (luettu 25.3.2011).
- Serra, Carlos (2007c) "Azagaia (2) (biografia e entrevista) (continua)", *Oficina de Sociologia*-blogi 5.11.2007 <<http://oficinadesociologia.blogspot.com/2007/11/azagaia-2-biografia-e-entrevista.html>> (luettu 23.3.2011).
- Serra, Carlos (2009) "Combatentes da fortuna de Azagaia", *Oficina de Sociologia*-blogi 7.4.2009 <<http://oficinadesociologia.blogspot.com/2009/04/combatentes-da-fortuna-de-azagaia.html>> (luettu 3.2.2011).

Haastattelut

- Luz, Edson Da (h2011a) Sähköpostihaastattelu. Haastattelija: Anna Pöysä. Kysymyslista lähetetty 2.2.2011, vastaus saatu 25.3.2011. Haastattelu tutkijoiden hallussa.
- Luz, Edson Da (h2011b) Sähköpostihaastattelu. Haastattelija: Janne Rantala. Kysymyslista lähetetty 1.4.2011, vastaus saatu 1.4.2011. Haastattelu tutkijoiden hallussa.

Macamo, Elísio (h2011) Sähköpostihaastattelu. Haastattelija: Janne Rantala. Kysymyslista lähetetty 7. 3. 2011, vastaus saatu 10. 3. 2011. Haastattelu tutkijoiden hallussa.

Sanoma- ja aikakauslehdet

Beúla, Emidio (2007) (alunperin: Savana 18. 5. 2007) "Não canto para angariar fama e mulheres" <http://macua.blogs.com/moambique_para_todos/2007/05/no_canto_para_a.html> (luettu 4. 11. 2010).

Langa, Jeremias (2009) "“Não podemos continuar calados”" *O País*, 28. 4. 2009 <<http://opais.sapo.mz/index.php/entrevistas/76-entrevistas/857-nao-podemos-continuar-calados.html>> (luettu 7. 2. 2011).

Langa, Jeremias (2010) "Porquê 5 de Fevereiro? E porquê agora 1 de Setembro?" *O País*, 2. 9. 2010. <<http://www.opais.co.mz/index.php/opinioao/90-jeremias-langa/9250-porque-5-de-fevereiro-e-porque-agora-1-de-setembro.html>> (luettu 3. 2. 2011).

O País (2010a) 1. 9. 2010 "Frelimo reúne-se. Pacheco chama de 'bandidos' os manifestantes e diz que situação está controlada" *O País* 1. 9. 2010 <<http://www.opais.co.mz/index.php/sociedade/45-sociedade/9236-frelimo-reune-se-pacheco-chama-de-bandidos-os-manifestantes-e-diz-situacao-esta-controlada.html>> (luettu 9. 10. 2010).

O País (2010b) 2. 9. 2010. "Manifestações em Maputo" *O País* 2. 9. 2010 <<http://www.opais.co.mz/index.php/sociedade/45-sociedade/9249-manifestacoes-em-maputo.html>> (luettu 3. 10. 2010).

O País (2011) 1. 8. 2011. "Azagaia detido: Músico é hoje ouvido" *O País* 1. 8. 2011 <<http://www.opais.co.mz/index.php/cultura/82-cultura/15590-azagaia-detido-musico-e-hoje-ouvido.html>> (luettu 2. 8. 2011)

Público (2010) 12. 9. 2010 "Os tumultos de Maputo vistos da Avenida 24 de Julho" *Público* 12. 9. 2010 <http://www.publico.pt/Mundo/os-tumultos-de-maputo-vistos-da-avenida-24-de-julho_1455432> (luettu 3. 10. 2010).

RTP (2010a) 2. 1. 2010 "Moçambicano tornou-se símbolo da revolta" *RTP* 2. 1. 2010 <<http://tv1.rtp.pt/noticias/?article=372091&visual=3&layout=10;&tm=7&>> (luettu 4. 10. 2010).

RTP (2010b) 2. 9. 2010 "Rap que incendeia Maputo" *RTP* 2. 9. 2010 <<http://tv1.rtp.pt/noticias/?article=372170&&headline=46&visual=9&tm=7&>> (luettu 4. 10. 2010).

Savana (2008) 26. 9. 2008 "No lançamento de Babalaze de Azagaia público grita 'yes we can'" *Savana* 26. 9. 2008 <<http://www.savana.co.mz/editorial/cultura/214-no-lancamento-de-babalaze-de-azagaia-publico-grita-yes-we-can>> (luettu 1. 3. 2011).

Savana (2009) 30. 1. 2009 "Azagaia acampa pelos direitos humanos" *Savana* 30. 1. 2009 <<http://www.savana.co.mz/editorial/internacional/47-cultura/451-azagaia-acampa-pelos-direitos-humanos>> (luettu 1. 3. 2011).

Visão (2010) 9. 9. 2010 "A Guerra do pão", Ss. 60–72, kansi.

Videot

Azagaia (2007a) "As Mentiras da Verdade" *Youtube*, 7. 5. 2007 <<http://www.youtube.com/watch?v=b9IwDjrUNTE>> (luettu 12. 10. 2010).

Azagaia (2007b) "A Marcha Director's cut" *Youtube*, 4. 11. 2007 <<http://www.youtube.com/watch?v=Us6mahRHR78>> (luettu 12. 10. 2010).

Azagaia (2008) "O Povo no Poder" *Youtube*, 20. 2. 2008 <<http://www.youtube.com/watch?v=RhsKixT-now>> (luettu 12. 10. 2010).

Azagaia (2009) "Combatentes da Fortuna" *Youtube*, 20. 4. 2009 <<http://www.youtube.com/watch?v=pVu8R-vwcks&feature=related>> (luettu 12. 10. 2010).

Rossi, Amanda (2010) "Povo no Poder – A Revolta popular no Maputo" *Youtube*, 13. 9. 2010 <<http://www.youtube.com/watch?v=xTUNW5t9VgM>> (luettu 12. 10. 2010).